

Чкан І.О.
к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Таврійський державний агротехнологічний університет
iryna.chkan@tsatu.edu.ua

ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. В умовах зростаючого впливу глобалізації на внутрішній соціально-економічний розвиток країни, державі необхідно вживати надійні заходи щодо попередження та нейтралізації негативних тенденцій. Вимоги світового господарства вимагають від фінансового сектору економіки налагодження механізму функціонування кожної ланки фінансової системи. В статті наведена та проаналізована динаміка інституційних одиниць фінансового сектору України, виявлені причини, що спричинили зміну їх кількості. Визначено основні етапи реформ у фінансовому секторі країни, спрямовані на інтеграцію до європейського економічного простору.

Ключові слова: фінансовий сектор економіки, фінансові установи, глобалізація, інституційна одиниця, програма діяльності уряду.

JEL classification: G10, G18

Chkan I.
PhD in economic, Associate Professor of Finance, Banking and Insurance Department
Tavria State Agrotechnological University
iryna.chkan@tsatu.edu.ua

UKRAINE'S FINANCIAL SECTOR IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Summary. Problem. In the conditions of growing influence of globalization on domestic social and economic development, the state should take credible measures to prevent and neutralize negative trends. The requirements of the world economy require the financial sector adjustment mechanism of functioning of each part of the financial system.

Results. Today, there are many financial institutions, but those negative processes that occur in the financial sector of Ukraine due to the financial crisis prove the imperfection of existing mechanisms of the relevant segments of the financial market. Therefore, the institutional dynamics of the financial sector of Ukraine for 2012-2016, which shows that constant reform in the financial sector of the country, are negative. This is reflected in the reduction of the total number of almost all financial institutions. These financial market participants as finance companies tend to increase, due to the high demand for money and the rapid exchange of small financial transactions as finance companies specialize primarily on crediting consumer products.

During the years 2014-2016 adopted measures to stabilize the macroeconomic situation in the country helped to overcome the crisis tendencies and begin to restart the banking and financial sector in general. Thus, under the reform, the National Bank set a goal to reduce the volume of use of cash in circulation, introducing draft Cashless economy, which would reduce the level of cash in circulation from 13.6% in 2016 to 9.5% in 2020 (2014 - 18.1%, in 2015 - 14.6%). Also approved Complex program of financial sector in Ukraine until 2020, developed at the Sustainable Development Strategy "Ukraine-2020", which will contribute to the development of full-fledged market competitive environment in accordance with EU standards.

Conclusions. The result of prudent policy of the government should be bringing the economy of the state on the path of sustainable economic development with the transition to investment-innovation model of development, effective incentive which should be the development of the financial sector.

Keywords: financial sector, financial institutions, globalization, institutional unit, program of activity of government.

Постановка проблеми. Світовий досвід доводить, що вихід країни на світові ринки в умовах глобалізації є складним та непередбачуваним. Процеси

глобалізації перетворюють світове господарство у єдиний ринок товарів, капіталів, робочої сили. Для того, щоб фінансовий сектор України відповідав вимогам світового господарства, необхідно налагодити механізм функціонування кожної ланки фінансової системи.

В умовах економічних перетворень фінансовий сектор країни залишається найбільш чутливим, тому що виконує не лише грошово-розрахункові функції, а є тією частиною, де акумулюються тимчасово вільні грошові ресурси і трансформуються та перерозподіляються у найбільш пріоритетні сфери у вигляді інвестицій, задоволення фінансових потреб суб'єктів господарювання тощо, бо історично склалося, що фінансовий сектор виник як механізм фінансування реального сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням загального розвитку фінансового сектора, його складових, проблем та перспектив функціонування займаються багато українських та зарубіжних вчених, таких як: Ф. Аллен, О. Береславська, Н. Внукова, А. Єпіфанова, О. Іваницька, К. Клименко, В. Корнеєв, П. Кравчук, С. Міщенко, С. Науменкова, Л. Орланюк-Малицька, В. Фурман, П. Хартман, І. Школьник, Я. Шумелда та інші. Їх дослідження, пропозиції, наукові публікації засновані на проблемах фінансової політики, мають практичне значення та спрямовані на збалансування фінансової системи країни і пристосування її до світових вимог.

Формулювання цілей статті. Сьогодні в Україні вже окреслено чіткий шлях до розвитку – побудову конкурентоспроможної економіки, здатної прийняти виклики глобалізації, та відстоювання національних економічних інтересів. Тому метою статті є огляд фінансового сектору економіки України, зокрема в частині його головних учасників, в умовах ринкових перетворень та оцінка і визначення основних етапів реформ, спрямованих на інтеграцію до європейського економічного простору.

Виклад основного матеріалу. За роки свого існування фінансова система України зазнала значних змін. Фінансова система не виконує належним чином функцію забезпечення стійкого економічного розвитку через недостатню

незалежність вітчизняних органів регулювання й нагляду, низьку інформаційну прозорість, що перешкоджає економічному зростанню та інтеграції до європейського економічного простору [3, с. 77].

Сьогодні в країні діють багато фінансових установ та інститутів, але ті негативні процеси, які відбуваються у фінансовому секторі України внаслідок фінансової кризи, доводять недосконалість існуючих механізмів функціонування відповідних сегментів фінансового ринку. З огляду на це, доцільним є дослідити інституційну динаміку фінансового сектору, кожний з яких є відносно автономним у своєму розвитку. Відповідні дані щодо кількості інституційних одиниць фінансового сектору України наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість інституційних одиниць фінансового сектору України за 2012-2016 рр. [4, 5]

Інституційні одиниці, од.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	за 9 місяців 2016 р.	Відхилення 2015 р. від 2012 р. +,-
Банківський сектор						
Діючі банки, усього	176	180	163	117	100	-59
Небанківські фінансово-кредитні установи						
Кредитні установи, усього	708	739	711	728	673	+20
у т.ч.:						
кредитні спілки	617	624	589	588	521	-29
інші кредитні установи	61	85	92	110	122	+49
юридичні особи публічного права	30	30	30	30	30	-
Ломбарди	473	479	477	482	467	+9
Юридичні особи (лізингодавці)	243	254	267	268	240	+25
Інші фінансові посередники						
Страхові компанії	414	407	382	361	323	-53
Недержавні пенсійні фонди (НПФ)	94	81	76	72	65	-22
Адміністратори НПФ	37	28	24	23	22	-14

Фінансові компанії	312	377	415	571	642	+259
--------------------	-----	-----	-----	-----	-----	------

Наведені статистичні дані свідчать про динамізм розвитку фінансового сектору економіки України. Період до 2012 року після світової фінансової кризи для багатьох фінансових посередників був складним, але, як видно за даними таблиці, після 2012 року спостерігається збільшення їх кількості, приплив капіталу, вихід на прибутковий рівень діяльності після трьох збиткових років. Але постійні реформи в економіці в цілому та фінансовому секторі країни зокрема, несуть негативний характер. Так, кількість діючих банків на ринку України за 2012-2016 роки значно зменшилась і продовжує цю тенденцію: за чотирирічний період їх кількість зменшилась на 59 од., а тільки за 9 місяців 2016 року зменшилось на 17 од. від початку року. Таку ж тенденцію до зменшення кількості мають і такі фінансові інститути, як кредитні установи (за три квартали 2016 року їх кількість зменшилась на 55 од. від початку року), ломбарди, юридичні особи (лізингодавці), страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, адміністратори недержавних пенсійних фондів.

Що стосується фінансових компаній, то їх динаміка має тенденцію до збільшення (на 259 од. у 2015 році в порівнянні з 2012 роком, а за 9 місяців 2016 року на +71 од. від початку року), що пояснюється високим попитом населення на швидке отримання грошей та проведення дрібних обмінних фінансових операцій, бо саме фінансові компанії спеціалізуються в основному на кредитуванні споживчих товарів. Проте, як стверджують експерти, сьогодні відбувається так назване «оздоровлення» всієї економічної системи, в процесі якого на фінансовому ринку повинні залишитись тільки конкурентоспроможні та фінансово спроможні учасники.

Реформи у фінансовому секторі та державних структур мають на меті досягнути рівня та вимог Європейського союзу. Для цього виконавцям необхідно сконцентруватися на трьох завданнях: забезпечення фінансової стабільності, розбудова інституційної спроможності регуляторів, захист прав споживачів та інвесторів.

Поштовхом до початку реформування фінансового сектору стало підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Вибір європейської моделі розвитку та розбудови фінансового сектору, що може забезпечити сталий економічний розвиток та ринкове конкурентоспроможне середовище, потребував системного вирішення накопичених проблем, головними серед яких був суттєвий відплив депозитів, висока доларизація кредитів і депозитів, недостатні розміри власного та регулятивного капіталу банків тощо.

Національна рада реформ 15 травня 2015 року підтримала та схвалила Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року, розроблену на базі Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [8]. Ця програма була затверджена постановою Правління Національного банку України від 18 червня 2015 року № 391, а також відповідними рішеннями інших регуляторів фінансового ринку (рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30 червня 2015 року № 931 та розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 11 червня 2015 року № 1367) [9].

Головною метою Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року (далі – Програма) є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС. Заходи Комплексної програми здійснюються за трьома ключовими напрямками [9]:

А. Забезпечення фінансової стабільності та динамічного розвитку фінансового сектору;

В. Розбудова інституційної спроможності регуляторів фінансового ринку;

С. Захист прав споживачів та інвесторів фінансового сектору.

Ефективність таких реформ буде досягнута лише за умови комплексних перетворень, а саме:

– стосовно регуляторів фінансового ринку – зміцнення інституційної спроможності регуляторних органів та створення відповідних умов для посилення регуляторного впливу, підвищення стійкості фінансової системи країни, її кредитного та інвестиційного потенціалу;

– стосовно учасників фінансового ринку (різних форм власності) – забезпечення розвитку інфраструктури фінансового ринку на засадах збалансованості економічних інтересів, довіри й відповідальності, дотримання прав споживачів фінансових послуг, посередників, держави та формування конкурентного, прозорого, ефективного, функціонуючого фінансового ринку з дієвими механізмами регулятивного впливу держави на його кон'юнктуру й розвиток інституцій, а також реалізації програм співробітництва з ЄС, МВФ, Світовим банком, ОЕСР, ЄБРР, ЄІБ та іншими міжнародними фінансовими організаціями, асоціаціями й регуляторами у сфері фінансових ринків і послуг тощо [9].

У процесі реалізації напрямів та виконання завдань Програми очікується, що до 2020 року будуть створені передумови стабільного розвитку економіки України, перетворення фінансового сектору України у конкурентоспроможне середовище з інвестиційно-інноваційним кліматом. Програма реформування фінансового сектору має на меті досягнення таких цілей до 2020 року:

1. Фінансова стабільність та сталий розвиток: зменшення кількості банків – система більш конкурентоспроможна та менш фрагментарна; відновлення банківського кредитування; очищення балансів фінансових установ від проблемних активів, формування резервів за ризиками вчасно та в повному обсязі, дотримання лімітів кредитування великих позичальників та пов'язаних осіб; сталий приплив депозитів до банківської системи, суттєве зростання частки депозитів із терміном розміщення понад дев'ять місяців; впровадження макропруденційного та мікропруденційного нагляду на основі оцінки наявних і потенційних ризиків (risk based supervision) та досягнення стійкої фінансової системи до макроекономічних шоків і контрциклічність фінансового сектору; показник достатності капіталу по системі перевищить 10% відповідно до

принципів Базель III; незалежність банків в оцінці кредитних ризиків і формуванні необхідних резервів за активними операціями; запровадження єдиних правил ЄС щодо вільного руху капіталу, лібералізація валютного законодавства, впровадження механізмів хеджування валютних ризиків – доларизація пасивів українських банків на рівні нижче 40% [9].

2. Удосконалення інфраструктури фінансового сектору: фінансові установи виконуватимуть виключно функції фінансового посередництва; зменшення кількості державних банків та їх впливу на економіку; підвищити роль та функції наглядових рад банків і небанківських фінансових установ, впровадити нові вимоги до систем внутрішнього аудиту та контролю в банках і в небанківських фінансових установах; зменшення частки готівкових розрахунків і частки готівки у грошовій масі за рахунок упровадження відкритих процедур і принципів функціонування, регулювання діяльності платіжних систем в Україні та створення сприятливих умов для використання електронних платіжних засобів; запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення; зменшення кількості страхових компаній, а рівень проникнення страхування збільшиться з 0,7% до 7% ВВП за рахунок зростання чистих премій; створення передумов для розвитку агрострахування та добровільного медичного страхування; забезпечення функціонування інфраструктури фондового ринку, впровадження нових вимог до перебування цінних паперів у лістингу бірж; модернізація системи клірингу та розрахунків; забезпечення здійснення Центральним депозитарієм депозитарного обліку всіх емісійних цінних паперів; посилення вимог до діяльності професійних учасників на ринку цінних паперів, зокрема запровадження нових підходів до боротьби з маніпулюванням на фінансових ринках (зокрема фондовому); запровадження заходів протидії зловживанням з використанням інсайдерської інформації [9].

3. Захист прав споживачів та кредиторів: дієздатна система гарантування вкладів населення забезпечить отримання гарантованої суми в термін до двох місяців; зменшення фактору морального ризику для більш відповідального

вибору вкладниками банків; створення єдиного державного реєстру кредитних історій, забезпечення доступу кредитних бюро до інформації в усіх відкритих реєстрах; забезпечення можливості компенсації втрат за кредитними операціями за рахунок швидкої реалізації застав; запровадження гарантії компенсації втрат інвесторів, вкладників та позичальників у разі порушення законодавства банками та небанківськими фінансовими установами; посилення захисту прав споживачів послуги зі страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за рахунок підвищення лімітів відповідальності страховиків [9].

4. Інституційна спроможність регуляторів: трансформація і перерозподіл функцій між регуляторами фінансового сектору, оптимізація організаційних структур та спрощення внутрішніх процесів регуляторів; впровадження ефективного консолідованого нагляду за фінансовим сектором на основі принципів IOSCO, IAIS, Basel III, Solvency II, EIOPA, BIS, що надасть можливість ефективно діагностувати, попереджати розвиток системних ризиків та оцінювати реальну і потенційну дію шоків на фінансовий сектор та учасників; використання зваженого на ризик підходу оцінки випадків відмивання грошей та створення ефективною системи діяльності наглядової служби (як всередині країни, так і з іноземними агенціями) і відповідно до рекомендацій та вимог FATF запровадження систем протидії фінансуванню тероризму, а також механізми викриття шахрайства; запровадження необхідної законодавчої бази для використання новітніх технологій у банківській сфері, розширення методів ідентифікації клієнтів; створення єдиної інформаційної системи даних для формування статистичної, регуляторної та фіскальної звітності, впровадження єдиних стандартів електронного документообігу у фінансовому секторі [9].

Протягом 2014-2016 років прийняті заходи щодо стабілізації макроекономічної ситуації в країні допомогли подолати кризові тенденції та розпочати перезавантаження банківського та фінансового секторів у цілому. Так, в рамках реформ Національний банк поставив мету зменшити обсяги

використання готівки в обігу, запровадивши проект Cashless economy, що призведе до зменшення рівня готівки в обігу з 13,6 % у 2016 році до 9,5% у 2020 році (у 2014 році – 18,1 %, у 2015 році – 14,6 %). Обґрунтовуючи це тим, що 50 % доходів домогосподарств отримуються безготівково, проте 80 % витрат домогосподарств здійснюються у готівковій формі [6]. Поступове зниження частки готівкового обігу на користь безготівкового має забезпечуватись з урахуванням загального стану економіки шляхом створення економічних стимулів розвитку безготівкових розрахунків. Розширення інфраструктури для здійснення безготівкових платежів сприятиме наближенню України до європейських стандартів торговельного та банківського обслуговування.

В рамках реформ, передбачених Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 року, постановою Правління Національного банку України від 25.11.2016 № 407 «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 06 червня 2013 року № 210 «Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою» Національний банк України анонсує зниження з 04 січня 2017 року граничної суми розрахунків готівкою між фізичною особою та підприємством (підприємцем) протягом одного дня, а також фізичних осіб між собою за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню зі 150 тис. грн. до 50 тис. грн. [7].

Висновки. Глобалізація економічних процесів у світі та посилення відкритості національних економічних систем суттєво підвищили вразливість економічної діяльності країни від впливу зовнішніх інституційних негараздів, оскільки до внутрішньої економічної стагнації, викликаною невпорядкованістю інституційного середовища, додаються негативні наслідки втрати конкурентоспроможності національної економіки внаслідок тривалого посилення негативного впливу інституційних аномалій.

Стратегічний розвиток фінансової системи в умовах антикризового регулювання повинен сформувати фундамент для забезпечення розбудови в

Україні стійкої та прозорої фінансової системи, котра сприятиме подоланню викликів і загроз, які постали перед нашою країною, її довгостроковому економічному зростанню, економічній безпеці, а також уможливить її інтеграцію у світовий економічний простір [3].

Результатом виваженої політики Уряду має стати виведення економіки держави на траєкторію сталого економічного розвитку з переходом на інвестиційно-інноваційну модель розвитку, ефективним стимулом якої має стати розвиток фінансового сектору.

Список літератури

1. Allen F. Comparing Financial Systems / F. Allen, D. Gale. – MA : Cambridge MIT Press, 2009. – 520 p.
2. The role of financial markets and innovation in productivity and growth in Europe / P. Hartmann, F. Heider, E. Papaioannou, M. Lo Duca // ECB Occasional Paper. – 2007. – № 72 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ecb.int/pub/pdf/scpops/ecbocp72.pdf>.
3. Клименко К. В. Напрями реформування фінансової системи України в контексті антикризового регулювання / К. В. Клименко // Фінанси України. – 2015. – № 7 – С. 75-85
4. Звіти Національного банку України за 2012-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
5. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nfp.gov.ua/>
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Постанова Правління Національного банку України від 25.11.2016 № 407 «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 06 червня 2013 року № 210 «Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою».
8. Стратегія розвитку України «Україна-2020 : стратегія національної модернізації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/images/4/str.pdf>.
9. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reforms.in.ua/>
10. Інтеграційні процеси на фінансовому ринку України : монографія / за заг. ред. А. О. Єпіфанова, І. О. Школьник, Ф. Павелки ; ДВНЗ «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України». – Суми, 2012. – 258 с.

References

1. Allen F. Comparing Financial Systems / F. Allen, D. Gale. – MA : Cambridge MIT Press, 2009. – 520 p.
2. The role of financial markets and innovation in productivity and growth in Europe / P. Hartmann, F. Heider, E. Papaioannou, M. Lo Duca // ECB Occasional Paper. – 2007. – # 72 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.ecb.int/pub/pdf/scpops/ecbocp72.pdf>.
3. Klymenko K. V. Naprjamy reformuvannja finansovoji systemy Ukrainy v konteksti antykrizovogho rehuljuvannja / K. V. Klymenko // Finansy Ukrainy. – 2015. – # 7 – S. 75-85
4. Zvity Nacionaljnogho banku Ukrainy za 2012-2016 roky [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
5. Nacionaljna komisija, shho zdijsnjuje derzhavne rehuljuvannja u sferi rynkiv finansovykh poslugh [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <https://nfp.gov.ua/>
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Postanova Pravlinnja Nacionaljnogho banku Ukrainy vid 25.11.2016 # 407 «Pro vnesennja zmin do postanovy Pravlinnja Nacionaljnogho banku Ukrainy vid 06 chervnja 2013 roku # 210 «Pro vstanovlennja ghranychnoji sumy rozrakhunkiv ghotivkoju».
8. Strateghija rozvytku Ukrainy «Ukraina-2020 : strateghija nacionaljnoji modernizaciji» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.nbuv.gov.ua/images/4/str.pdf>.
9. Kompleksna prohrama rozvytku finansovogho sektoru Ukrainy do 2020 roku [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.reforms.in.ua/>
10. Integhracijni procesy na finansovomu rynku Ukrainy : monoghrafija / za zagh. red. A. O. Jepifanova, I. O. Shkoljnyk, F. Pavelky ; DVNZ «Ukr. akad. bank. spravy Nac. banku Ukrainy». – Sumy, 2012. – 258 s.